

Natale dispersie van een vrouw Sperwer *Accipiter nisus*

Rob G. Bijlsma

Een bezoek aan een van de weinige sperwerbroedplaatsen in boswachterij Smilde, op het Dieverzand grenzend aan een nestkastenplot van de Rijksuniversiteit Groningen op 27 juni 2024, leek in eerste instantie geen sperwernest op te gaan leveren. Geen prooien, een vaag poepje, stilte... Willem van Manen en ondergetekende hadden het zowat opgegeven totdat er een vermoedelijke Sperwer langs het pad opvloog. Dan toch...?

Willem stak opnieuw het stakenbos van grove den in, iets dieper deze keer, en liep alsnog tegen een verse plukplaats aan. Wat een stille rakkers, zeg. Geen kik had er geklonken. Alleen een enkelmalig alarmpiepje suggereerde dat er blijkbaar toch een ouder rondvloog. Het nest was snel gevonden. Zoals gebruikelijk was het gebouwd vlakbij de nesten van 2022 en 2023, wat het voor Sperwers kenmerkende clustertje nesten opleverde.

Tot onze verbazing lag er onder het nest een dode sperwervrouw, een adulte vogel. Het betrof een intact verteerd karkas met alle veren en botten, zonder de minste aanwijzing van predatie (Foto 1). De vogel moet er daar zijn gestorven, zonder zelfs maar door aaseters te zijn verslept. Op het nest zaten vier jonge Sperwers in de leeftijd van 5-7 dagen, plus een niet-uitgekomen ei met volledig uitgegroeid embryo (eigrootte 35.1 x 30.1 mm, 14.25 g). Start van de eileg werd berekend op 12 mei. De geruide veren rond het nest bewezen dat de jongen op het nest werden verzorgd door een jonge vrouw (eerstejaars), hoewel ze zich niet kenbaar maakte. Een stille dame.

Maar hoe de dode vrouw onder het nest te verklaren? Wat het geval extra interessant maakte, was de VT-ring die de dode vrouw droeg en de gele kleuring aan de andere poot (Foto 1). Het zwarte opschrift POF maakte duidelijk dat het een vogel uit het project van Johan Bos in Groningen moest zijn. Vanuit de grovedennensee van het Dieverzand werd daarom een bericht naar Johan verzonden, waar bijna per ommestande een reactie op kwam. Het vrouwtje was als nestjong op 28 juni 2021 door Johan geringd in het Bevrijdingsbos bij Groningen. Hoe groot is de kans dat je zo'n vogel op ruim 45 km van de ringplaats terugvindt temidden van een Drentse boswachterij? Een natale dispersie, van geboorteplaats naar vermoedelijk eerste broedplaats, van 45 km is voor vrouwen redelijk normaal. Voor eerstejaars vrouwen werd op basis van Nederlandse terugmeldingen van 46 doodgemelde vogels (echter niet één op één hetzelfde als natale dispersie) een gemiddelde afstand tot de geboorteplaats van 64.8 km berekend. Voor oudere vrouwen (na eerste levensjaar) was deze afstand overigens veel korter, namelijk 9.8-11.3 km voor levensjaar 2-4 (Bijlsma 1993: 168), wat suggereert dat ze niet zo ver van hun geboorteplaats tot nestelen overgaan. Voor zeven in Noord-Brabant geringde vrouwen werd voor het tweede kalenderjaar een natale dispersie berekend

van 37.8 km (van Diermen 1988); het ging hier om een populatie die zich nog aan het uitbreiden was. Ook andere factoren zijn invloed op de natale dispersie, namelijk geslacht (vrouwen verder dan mannen), timing van de eileg (bij vroege legsels zwerven de jongen minder ver uit), leeftijd van de ouders (indien ouders juveniel, zwerven de jongen wat verder weg) en voedselaanbod (bij hoog aanbod minder grote dispersieafstanden) (Newton & Rothery 2000). In dit opzicht zou een analyse van de in Nederland geringde Sperwers opportuun zijn; er zijn de laatste decennia grote aantallen geringde en de steekproeven zijn veel groter geworden dan gebruikt voor de analyses door Van Diermen (1988) en Bijlsma (1993).

Foto 1. De dode adulte vrouw Sperwer pal onder het nest, Dieverzand, 17 juni 2024 (Foto: Rob Bijlsma). Let op de ringen; de poot met kleurring is verplaatst om het opschrift zichtbaar te maken. *Dead adult female Sparrowhawk under nest, Dieverzand, 17 June 2024. Ringed and colour-ringed as nestling in 2021 some 45 km to the north.*

De gevonden geruide veren maakten verder aannemelijk dat de dode vogel in 2024 dezelfde vogel was als in 2023. De enige pen die ik ter vergelijking ter beschikking was, was handpen 4 rechts (geruid in 2023, aanwezig in de dode vogel in 2024). Gestrekt was deze veer in 2023 162 mm, tegen 162.5 mm in 2024 (Foto 2). De tekening op de pen, zoals breedte en vorm van bandering en vensters, leek sterk op elkaar. Ik heb ook

veel veren van het eerstejaars vrouwtje in 2022², maar helaas wijken pigmentering (gelere vensters, niet helder wit), breedte (smaller) en vorm (meer gebogen) van de bandering bij eerstejaars vogels af van die welke ze krijgen als ze twee jaar of ouder zijn. Zodoende is een vergelijking van geruide handpennen van het eerste- naar het tweede jaar niet te maken als het gaat om individuele herkenning uitsluitend op zichtmerken van veren (Bijlsma 1993: 304, Bijlsma 1997: 79-80).

Foto 2. Handpen 4 rechts van adulte sperwervrouw in 2023 (boven, vers geruid) en 2024 (heeft enkele maanden op de bosgrond geleden, vandaar rommelige uiterlijk), Dieverzand (Foto: Rob Bijlsma). *Fourth primary right of adult female Sparrowhawk in 2023 (upper, freshly moulted) and 2024 (several months on forest floor), Dieverzand in northern Netherlands.*

Maar stiekem ga ik er vanuit dat het territorium in 2022 voor het eerst bezet raakte door eerstejaars POF (in dat jaar maar één nest in het vak, dus perceel niet eerder bezet geweest door een Sperwer). Als dat klopt, en helaas kan ik dat niet hard maken anders door middel van DNA uit de veren (wat niet binnen mijn mogelijkheden ligt), dan heeft POF zich in 2022 op 45 km afstand van haar geboorteplaats in Groningen gevestigd op het Dieverzand, daar succesvol gebroed (start van de eileg 6 mei, 4 eieren, 1 man en 3 vrouwen uitgevlogen), opnieuw in 2023 (start eileg 2 mei, 4 eieren, 1 man en 2 vrouwen uitgevlogen) en gestorven in voorjaar 2024.

² Eerstejaars Sperwers ruien sneller en meer pennen tegelijk dan ze in latere levensjaren doen.

Had ze, voordat ze aan haar einde kwam, eerst het nieuwe nest gebouwd? Het lijkt waarschijnlijk, omdat ze er pal onder lag. Maar hoe verklaart dat dan de aanwezigheid van de jongen op het nest, en het eerstejaars vrouwtje dat de jongen verzorgde? En hoe en waarom legde het adulte vrouwtje POF het loodje? Predatie kan worden uitgesloten, gezien het verteerde karkas zonder verschijnselen van pluk of versleping. Een vogelgriepgeval misschien, met direct daarna overname door het territorium (en nest) door een jonge vogel? We zullen het nooit weten.

En als klein wonder: bij een nacontrole op 19 juli bleken minstens één jong uitgevlogen te zijn en twee jongen bijna vliegvaardig op nest te staan. Opnieuw succesvol, net als de twee voorafgaande jaren. Daar kijk je tegenwoordig van op.

Met dank aan Willem van Manen en Johan Bos.

Summary

Bijlsma R.G. 2024. Natal dispersal of a female Sparrowhawk *Accipiter nisus*. De Takkeling 32: 260-263.

A Sparrowhawk's nest in the Forestry of Smilde (Dieverzand) contained 4 chicks (5-7 days old) and 1 failed egg on 27 June 2024; the female must have been present (alarm call of passerines, otherwise silent) and in her first-year (as evident from the moulted feathers). A dead adult female Sparrowhawk was present underneath the nest, apparently having died this spring and decayed without any indication of predation or scavenging. She had been ringed and colour-ringed as a nestling in 2021, in Groningen some 45 km north of her breeding site in Drenthe. Moulded feathers found at the breeding site in Dieverzand in 2022 showed that the local breeding female had been in her first year of life. A comparison of feathers in 2023 and 2024 suggested that the same adult was involved. It is likely that the bird in Dieverzand had settled in her first year of life (in 2022), some 45 km away from her natal site. Her cause of death in 2024 remained a mystery (avian flu perhaps, given her position and condition under the nest). Her nest was possibly 'usurped' the same year by a first-year female, which laid a clutch of five eggs (start 12 May) and successfully raised at least 3 chicks.

Literatuur

- Bijlsma R.G. 1993. Ecologische atlas van de Nederlandse roofvogels. Schuyt & Co., Haarlem.
Bijlsma R.G. 1997. Handleiding veldonderzoek Roofvogels. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
Diermen J. van 1988. Natale dispersie van Sperwers (*Accipiter nisus*) in relatie tot de populatie-uitbreiding in Noord-Brabant. De Roodborsttapuit 7(1): 18-30.
Newton I. & Rothery P. 2000. Post-fledging recovery and dispersal of ringed Eurasian Sparrowhawks (*Accipiter nisus*). J. Avian Biol. 31: 226-236.

Adres: Doldersummerweg 1, 7983 LD Wapse, rob.bijlsma@planet.nl